

DAVLAT IQTISODIYOTIDA TURIZMNING ROLI VA O'ZBEKISTONDA TURIZM ISLOHATLARI

MO'YDINOV ABDULLOH

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

IQTISODIYOT FAKULTETI

TURIZM VA MEHMONDO'STLIK YO'NALISHI

1- BOSQICH TALABASI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17338141>

ARTICLE INFO

Received: 1st October 2025

Accepted: 5th October 2025

Published: 13th October 2025

KEYWORDS

Turizm, islohotlar, iqtisodiyot, strategiya, global iqtisodiyot, sayohat, Jahon Turizm Tashkiloti (WTO), yalpi ichki mahsulot, valyuta, chakana savdo,

ABSTRACT

Ushbu maqolada O'zbekistonda mustaqillikning dastlabki kunlaridan boshlab turizm sohasini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralganligi yoritiladi. Turizmni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan tashkiliy-huquqiy mexanizmlar yaratilib, muhim qonunlar, Prezident farmonlari va qarorlar, Vazirlar Mahkamasining qarorlari, shuningdek, Turizm qo'mitasi tomonidan ishlab chiqilgan nizomlar amaliyotga tatbiq etilmoqda. "O'zbekiston-2030" strategiyasi doirasida tashqi va ichki turizm uchun qulay shart-sharoitlar yaratish orqali xorijiy sayyohlar sonini 15 millionga, mahalliy sayyohlarni 25 millionga yetkazish rejalashtirilgan. Shuningdek, turizm klasterlarini rivojlantirish, madaniy meros ob'ektlarini tiklash, sog'liqni saqlash va ta'lim turizmini rivojlantirish, "Tax Free" tizimini joriy etish, transport infratuzilmasini kengaytirish kabi kompleks chora-tadbirlar nazarda tutilgan. Mazkur islohotlar mamlakat iqtisodiyotida turizmning o'rnini mustahkamlash va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi.

TURIZM

Turizm — bu insonlarning doimiy yashash joyidan vaqtincha uzoqlashib, boshqa hududlarga sayohat qilishi va u yerda turli maqsadlarda (dam olish, madaniy o'rganish, biznes, sog'liqni saqlash va boshqalar) bo'lishi bilan bog'liq ijtimoiy-iqtisodiy hodisa hisoblanadi. Turizmning mohiyati insonlarning tabiiy istagi — yangi joylarni kashf etish, madaniyatlarni o'rganish va dam olish ehtiyojidan kelib chiqadi. Shuningdek, turizm turli sohalarida xizmatlar va mahsulotlarga talabni shakllantirib, iqtisodiy faoliyatlarni kengaytiradi.

Turizm ko'pincha jahon miqyosida keng tarqalgan, murakkab va o'zaro bog'langan infratuzilmaga ega global fenomen sifatida qaraladi. Uning ta'siri jamiyat, siyosat, madaniyat va ayniqsa iqtisodiyot sohalariga chuqur singib ketgan. Bugungi kunda turizm — bu global iqtisodiyotning eng tez sur'atlar bilan o'sib borayotgan tarmoqlaridan biri bo'lib, uning rivojlanishi millionlab odamlar uchun ish o'rinlari yaratadi va mamlakatlarning iqtisodiy salohiyatini mustahkamlaydi.

Tarixiy nuqtai nazardan olganda, turizm qadim zamonlardan beri mavjud. Misol uchun, qadimiy Misr va Rim imperiyalarida odamlar diniy ziyoratlar, savdo va ta'lim maqsadida uzoq masofalarga sayohat qilganlar. O'rta asrlarda esa turizmning rivojlanishi vaqtincha susaygan, ammo savdo va diniy ziyoratlar uchun sayohatlar davom etgan. 19-asrda sanoat inqilobi va temir yo'l tarmog'ining kengayishi turizmni yangi bosqichga olib chiqdi. Odamlarning ko'proq sayohat qilish imkoniyatlari oshdi va bu soha iqtisodiyotda muhim rol o'ynay boshladi.

20-asrning o'rtalaridan boshlab turizm ilmiy nuqtai nazardan ham o'rganila boshlandi. Dastlab, Germaniya va nemis tilida so'zlashuvchi mamlakatlarda "Fremdenverkehr" (sayyohlik) atamasi ostida iqtisodiy va biznes masalalari tahlil qilindi. Keyinchalik, 1960-yillardan boshlab turizm fanlari ko'p sohalarni o'z ichiga olgan multidisipliner yo'nalishga aylandi. Bugungi kunda turizmshunoslik iqtisodiyot, geografiya, psixologiya, ekologiya, sotsiologiya, siyosatshunoslik va boshqa ko'plab fanlarning nazariy va empirik yondashuvlarini o'zaro integratsiyalashgan holda qo'llaydi.

Turizmning rivojlanishi ko'plab mamlakatlar va mintaqalar uchun iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishning muhim omiliga aylandi. U nafaqat xalqaro hamkorlik va madaniy almashinuvlarni kuchaytiradi, balki milliy iqtisodiyotlar uchun barqaror daromad manbai va bandlikni ta'minlovchi sektor hisoblanadi. Shu bois, turizmni o'rganish va rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan.

TURIZM VA IQTISODIYOT

Jahon Turizm Tashkiloti (WTO) ma'lumotlariga ko'ra, 2007 yilda dunyo bo'ylab 903 million sayyohlar sayohat qilgan va ular umumiy hisobda 625 milliard AQSh dollari miqdorida xarajat qilgan. Bu katta hajmdagi iqtisodiy faollik turizm sohasining global miqyosda iqtisodiyot uchun naqadar muhimligini ko'rsatadi. Turizm sanoati orqali yaratilgan daromadlar to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita iqtisodiy faoliyatlarni rag'batlantiradi, shuningdek, zamonaviy hordiq va xizmatlar sanoatida taxminan 100 million kishining bandligini ta'minlaydi. Bu esa o'z navbatida, nafaqat ish bilan ta'minlash orqali ijtimoiy barqarorlikka xizmat qiladi, balki davlat byudjetiga soliq tushumlarini oshirish va valyuta kirimini ko'paytirish kabi iqtisodiy manfaatlarni ham yuzaga keltiradi. Shunday qilib, turizm iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri sifatida, mamlakatlarning barqaror iqtisodiy o'sishida muhim omil hisoblanadi.

Turizm zamonaviy iqtisodiyotda muhim o'rin egallaydi va uning ko'p qirrali iqtisodiy ta'siri mavjud. BMTning Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, turizm global yalpi ichki mahsulot (YAIM)ning taxminan 10 foizini tashkil qiladi, shuningdek, har o'n ish o'rnidan biri ushbu soha bilan bog'liq. Shu sababli turizm nafaqat xizmatlar sohasining muhim tarmog'i, balki iqtisodiy samaradorligi yuqori bo'lgan sektor sifatida e'tirof etiladi.

Turizm iqtisodiy faoliyatlarning keng spektrini o'z ichiga oladi, jumladan transport, joylashtirish, ovqatlanish, ko'ngilochar xizmatlar, ekskursiyalar va boshqa xizmatlar. Turizm sohasining rivojlanishi talab va taklif qonunlari, iqtisodiy o'sish sur'atlari, iste'molchilarning daromad darajasi va ijtimoiy barqarorlik bilan bevosita bog'liq.

Turizmning iqtisodiyotga ta'siri quyidagicha namoyon bo'ladi:

- **Valyuta tushumlarining oshishi:** Xorijiy sayyohlar tomonidan olib kelingan mablag'lar davlatning to'lov balansini mustahkamlaydi.
- **Bandlik darajasining oshishi:** Turizm sektori to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita yangi ish o'rinlari yaratadi.

- **Infratuzilma rivoji:** Transport, aloqa, energetika va boshqa ijtimoiy xizmatlar sohalari kengayadi, bu esa iqtisodiyotning boshqa tarmoqlariga ham turtki beradi.
- **Hududiy iqtisodiy rivojlanish:** Ayniqsa, qishloq joylari va tarixiy hududlarda turizm mahalliy iqtisodiy faollikni oshiradi.
- **Soliq tushumlarining ortishi:** Turizm faoliyati orqali davlat byudjetiga soliq tushumlari ko'payadi.
- **Kichik va o'rta biznes uchun imkoniyatlar:** Mehmonxona, transport, ovqatlanish, hunarmandchilik va boshqa sohalarda mahalliy aholi ishtiroki kuchayadi.

Turizm iqtisodiyotning turli tarmoqlari o'rtasida kuchli multiplitsik ta'sir ko'rsatadi, ya'ni turizm xizmatlariga bo'lgan talab boshqa sohalarga ham bo'lgan ehtiyojni oshiradi va ularni bir-biriga integratsiyalashishga yordam beradi.

“TAX FREE” TIZIMI VA UNING TURIZM SOHASIDAGI IQTISODIY AHAMIYATI

“Tax Free” tizimi xorijiy sayyohlarga O'zbekistonda chakana savdo bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlardan ayrim turdagi tovarlarni xarid qilishda to'langan qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) summalarini qaytarishni ta'minlaydi. Bu tizim Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 8-noyabrda qarori bilan tasdiqlangan mahsulotlar ro'yxatiga asoslanadi va esdalik sovg'alari, mahalliy charm va mo'ynali mahsulotlar, gilamlar, mevalar kabi milliy iqtisodiyot uchun muhim tovarlarni o'z ichiga oladi. “Tax Free” tizimi orqali xaridorlar soliq to'lovlarining bir qismini qaytarib oladi, bu esa mamlakatga sayyohlarning qiziqishini oshiradi va ularning xarid qobiliyatini kengaytiradi.

Bu tizimning joriy qilinishi turizm sohasining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, xorijiy sayyohlarning O'zbekistondagi xarid hajmi oshadi, bu esa mahalliy ishlab chiqaruvchilar va tadbirkorlar uchun qo'shimcha daromad manbaini yaratadi. Shuningdek, “Tax Free” tizimi orqali yaratilgan qulayliklar sayyohlarning mamlakatda qolish muddatini uzaytirishga va xizmatlar ko'lamini kengaytirishga yordam beradi, bu esa turizm infratuzilmasining rivojlanishiga turtki bo'ladi.

Turizmning iqtisodiyotdagi o'rni aynan shunday tashabbuslar orqali yanada mustahkamlanadi. Chunki turistik xizmatlar bilan bog'liq savdo va chakana sotuv hajmining oshishi davlat byudjetiga soliq tushumlarini ko'paytiradi, bu esa o'z navbatida infratuzilma va xizmat ko'rsatishni yaxshilash uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, “Tax Free” tizimining joriy etilishi orqali O'zbekistonning xalqaro miqyosda sayyohlar uchun qulay mamlakat sifatida imiji yanada mustahkamlanadi.

Bugungi kunda “Tax Free” tizimi Toshkent, Samarqand, Buxoro, Farg'ona va Urganch aeroportlarida faoliyat yuritmoqda va tez orada mamlakatimizning barcha 11 ta xalqaro aeroportlarida tatbiq etilishi rejalashtirilgan. Bu esa O'zbekistonga kelayotgan sayyohlar oqimini oshirish va ularning xarid imkoniyatlarini kengaytirish orqali turizm tarmog'ining barqaror o'sishiga xizmat qiladi.

Natijada, “Tax Free” tizimi nafaqat xorijiy sayyohlarning xaridlarini rag'batlantirib, mamlakat iqtisodiyotiga qo'shimcha valyuta tushumlarini ta'minlaydi, balki milliy mahsulotlarni targ'ib qilish va eksport salohiyatini oshirishga ham ko'maklashadi. Shu tariqa, bu tizim turizm va iqtisodiyotning o'zaro rivojlanishida muhim rol o'ynaydi hamda milliy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

“O'ZBEKISTON — 2030” STRATEGIYASI

O'zbekiston o'zining boy tarixiy merosi, milliy qadriyatlari, betakror tabiati va mehmondo'st xalqi bilan jahonda turizmni rivojlantirishga katta imkoniyatlarga ega davlatdir. So'nggi yillarda mamlakatda turizm sohasini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilandi. "O'zbekiston – 2030" strategiyasida turizmni modernizatsiya qilish, yangi turistik yo'nalishlarni yaratish, sayyohlar uchun qulay sharoitlar barpo etish va viza tizimini soddalashtirish kabi chora-tadbirlar aniq belgilab qo'yilgan.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda O'zbekistonga 6 million 626 ming nafar xorijiy turist tashrif buyurgan bo'lib, bu pandemiyadan oldingi 2019-yil darajasining 98 foizini tashkil etadi. Bu ko'rsatkich sohaning tez sur'atlar bilan tiklanayotganini bildiradi. Turizmni rivojlantirish maqsadida 2023-yilda umumiy qiymati 9,5 trillion so'mlik 508 loyiha amalga oshirilib, natijada qariyb 9,5 mingta yangi ish o'rni yaratildi. Shu bilan birga, 183 ta yangi mehmonxona, 232 ta xostel va 452 ta oilaviy mehmon uyi faoliyat boshladi.

Ichki turizm ham izchil rivojlanmoqda. "O'zbekiston bo'ylab sayohat qil!" dasturi doirasida 15 million nafar aholi mamlakat hududlari bo'ylab sayohat qilgan. Bu dastur nafaqat iqtisodiy foyda keltirmoqda, balki yoshlar va aholining keng qatlamlarida yurtga mehr va vatanparvarlik tuyg'usini kuchaytirmoqda. Shuningdek, imkoniyati cheklangan shaxslar hamda kam ta'minlangan oilalar uchun ham ijtimoiy sayohatlar tashkil etilgan.

2023-yilda turistik xizmatlar eksporti hajmi 2 milliard 143,5 million AQSH dollarini tashkil etib, 2022-yilga nisbatan 1,3 barobar oshdi. Bu natija O'zbekiston turizmining xalqaro miqyosda raqobatbardosh soha sifatida shakllanayotganini ko'rsatadi. Mamlakat xalqaro reytinglarda ham o'z o'rnini mustahkamlab bormoqda. Masalan, "Jahon musulmon sayohati indeksi" (GMTI-2023)da O'zbekiston 140 ta davlat orasida 13-o'rinni egalladi. Xiva shahri "Halal In Travel Awards 2023"da "Yilning islom merosi turizm manzili" sifatida e'tirof etildi, Navoiy viloyatining Sentob qishlog'i esa "Best Tourism Village 2023" mukofotini qo'lga kiritdi.

O'zbekistonning xalqaro maydondagi turizm salohiyati yildan-yilga oshib bormoqda. "Lonely Planet" xalqaro nashriyoti tomonidan mamlakat 2024-yilda sayohat uchun eng yaxshi yo'nalishlardan biri deb tan olindi. Bu kabi yutuqlar O'zbekistonning jahon turizm xaritasida obro'sini oshirib, mamlakat iqtisodiyoti va aholi bandligiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Umuman olganda, O'zbekistonda turizm sohasining hozirgi holati barqaror rivojlanish bosqichiga kirgan. Hukumat tomonidan olib borilayotgan izchil islohotlar va xalqaro e'tiroflar ushbu yo'nalishning strategik ahamiyatga ega ekanini tasdiqlaydi. Turizm nafaqat iqtisodiy foyda, balki madaniy almashinuv, xalqaro hamkorlik va mamlakat imijining mustahkamlanishiga ham xizmat qilmoqda.

XULOSA

O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishi milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishi va diversifikatsiyasida muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Mustaqillikdan so'ng qabul qilingan qonunlar, davlat dasturlari va "O'zbekiston — 2030" strategiyasi doirasidagi islohotlar natijasida turizm infratuzilmasi modernizatsiya qilindi, yangi investitsiya loyihalari amalga oshirildi hamda xizmatlar sifati oshdi.

Turizmning iqtisodiyotdagi ahamiyati — yalpi ichki mahsulot, bandlik darajasi, valyuta tushumlari va hududiy rivojlanishga ko'rsatgan ijobiy ta'siri bilan belgilanadi. "Tax Free" tizimi va ichki turizm dasturlari iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, turizm O'zbekiston iqtisodiyotining strategik sektori sifatida barqaror o'sish, xalqaro integratsiya va milliy brendning shakllanishiga sezilarli hissa qo'shmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. [View of Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda turizmning o'rni](#)
2. Turizm asoslari: o'quv qo'llanma – 2012.
3. [View of THE ROLE OF TOURISM IN THE NATIONAL ECONOMY](#)
4. Iqtisodiyot nazaryasi. Darslik. A.O`LMASOV, A.VAHOBV
5. [O'zbekiston aeroportlarida "Tax Free" tizimi: u qanday ishlaydi? - Xalq so'zi](#)
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 11.09.2023 yildagi PF-158-son

INNOVATIVE
ACADEMY